

KUZHEY ÜLKELERİNDE GÜN PARA CEZASI (*)

Yazan: Ivar STRAHL

Çev. As. Süheyl DONAY

Gün para cezası sistemi üç kuzey ülkesinde uygulanmaktadır: Danimarka, Finlandiya, İsveç. Önce bu sistem 1921 yılında Finlandiya'da uygulandı; sonra 1931'de İsveç'te ve nihayet 1939 da Danimarka'da uygulama alanı buldu.

Sistem her üç ülkede de farklı görüntüler arzemesine rağmen, esas itibariyle, ana fikir hepsinde aynı idi. Bu sistemin gayesi, para cezasını ödemek durumunda olan kimselerin ödeme yeteneklerini saptayarak zengin ve fakirin çok fazla bir eşitsizliğe maruz kalmasını engellemektir. Bu amaca erişmek isteyen sistemde, para cezasına mahkûmiyette iki özel noktayı ayırmak gerekir: Birincisi kusurun ağırlık derecesini, gün para cezası (Jours amendes) olarak isimlendirilen belirli sayıda para cezası birimine saptamaktır. İkincisi ise gün para cezasının günlük miktarını, para cezasını ödemeye mahkûm olanın ödeme yeteneğine göre belirtmektir. Eğer iki kişi aynı cezayı gerektiren bir tek suç işlemişlerse, bu sisteme göre her ikisi de aynı sayıda gün - para cezasına mahkûm olacaklar. Fakat her gün para cezasının miktarı, ödeme yeteneklerinin farklı olması halinde, aynı olmayacaktır. Örneğin biri 30 kuronluk 20 gün para cezasına mahkûm olabileceken, maddî durumu daha az müsait olan yine 20 gün para cezasına, fakat 5 kuronluk olarak mahkûm olabilecektir. Sonuç olarak birincisi 600 kuron - ikincisi 100 kuron para cezasına mahkûm olacaktır. Bu şekilde bir yandan para cezasının maddî durumu müsait olmayan için ağır olması ve ikame hapis cezasına maruz kalması engellenmiş olacak, diğer yandan ise maddî yeteneği

Bu çevirinin metni: «Revue de science Criminelle et droit Pénal Comparé 1951, No. 1, Janvier - Mars, s. 59-67'den alınmıştır. Makalenin orijinal adı «Les Jours amendes dans les pays nordiques» dir.

müsaait olan için para cezasının hiç de ihmal edilebilir bir ceza olmadığına belirtilmesi gayesine erişilmiş olacaktır.

Bununla beraber, bir çok ülkede kabul edilmiş sistem de uygulanarak ve ödeme yeteneği unsuru doğrudan doğruya para cezasının miktarına yansıtılarak aynı netice elde edilebilir. Fakat böylece, aynı zamanda, bu ceza, suçun önemine oranla hatalı bir sonuç doğurabilir. Bu sisteme göre yüksek miktarda para cezasına mahkûmiyet, mahkûmun ekonomik durumuna bağlı kalacak ve böylece bunlar daha yüksek para ödeyecekler veya tamamen bunun aksi söz konusu olacaktır. Halbuki *jours-amendes* (gün - para cezası) sistemine göre, durum böyle olmayıp, cezanın ölçüsü ödeme yeteneği kavramından tamamen özgür olacaktır. Bu açıklamalardan sonra gün - para cezasının kusurluluğa olan oran derecesi incelenecektir.

Para cezasının, suçlunun ödeme yeteneğine orantılı olması fikri eskidir. Bu fikre Montesquieu ve Carpzow'da rastlanırdı. İsviçte bu daha XVII. asırda münakaşa ediliyordu. Gün - para cezası sisteminin uygulanması çok daha yenidir. 1832 Portekiz Ceza Kanununun 41. maddesinde böyle bir kurum söz konusu idi, bu maddeye göre, para cezasının miktarı mahkûmun günlük gelirinin çarpımıyla hesap edilecektir. İsviç'te, gün para cezası sisteminin ilk olarak uygulanması 1910'da teklif edildi; bu teklif Monsieur Thysén tarafından yapıldı. Bu proje ve gösterdiği gelişmeler sonucu söz konusu sorunun Finlandiya ve Danimarka'da da gelişmelere yol açtığı söylenebilir.

Bu satırların yazarının İsveç mevzuatı hakkında en yeterli bilgilere sahip olması nedeniyle, İsveç'te gün - para cezasının nasıl organize edildiğini ve uygulandığını ayrıntılarıyla belirtmesi mümkün olacaktır.

Gün - para cezası ile karşılanan suçlar için hükmedilen para cezası belirli sayıda gün - para cezası olarak hükmedilmektedir. Suçun niteliğine göre bu sayının asgarisi — 1 — azamisi — 120 — dir. Para cezasının genel bir ceza olarak hükmedildiği hallerde bu sayı 180'dir, gün para cezasının para olarak miktarı 1 kurondan 300 kurona kadardır. Bu miktar mahkûmun gelirleri, mal varlığı koşulları, yükümlülükleri, yani genel olarak ekonomik durumu gözönüne alınarak saptanır. Gün para cezasında hükmedilebilecek en hafif para cezası 5 kurondur. Para cezasının ödenmemesi halinde ikame edilecek hapis cezasının süresi gün - para cezasının sayısına göre hesaplanır. Para cezasının miktarı bu konuda bir rol oynamaz. Yukarıda verdiğimiz misâli yeniden ele alırsak, 20 gün para cezasına

mahkûm olan her iki şahıs eğer ikame hapis cezasına maruz kalmak zorunda kalırlarsa, birinin ödemesi gerektiği miktar 600 diğerinin ise 100 kuron olmasına rağmen, ikame hapis cezasının süresi her ikisi için de aynı, yani 25 gün olacaktır.

Gün para cezasının sayısının belirtilmesi bakımından yukarıda da belirttiğimiz gibi kanun suçun niteliğinin göz önünde tutulması gerektiğini belirtmiştir. Bundan anlaşılması gereken, cezayı tespit etmek için genel olarak dayanılacak herşeyin gün para cezasının sayısının saptanmasında hesaba katılmasıdır. Böylece, örneğin, menfaat saikiyle işlenmiş bir suçta suçlunun ekonomik durumunun iyi olması halinde, maddî durumu kötü olandan, gün - para cezasının sayısı daha fazla olabilecektir.

Mahkemenin gün para cezasının sayısını belirtebilmek bakımından yetkisi, daha önce de belirttiğimiz gibi 1 ile 120 arasında değişmektedir. Bununla beraber belirli bazı suçlar için daha yüksek bir asgarî öngörülebilir, örneğin 30 gün para cezası gibi. Bu kanunun gerekçesinin hazırlanması sırasında, hâkimin, gün para cezasının sayısını saptamasında, suçlunun kaç gün zarfında mantıki ve gerekli olarak para ödeyerek yaşayacağını düşünmesi gerektiği belirtilmiştir.

Aynı düşünce tarzı gün para cezasının miktarını saptama yönünde de söz konusu olacaktır. Bu halde her gün için mahkûmun mahrum kalacağı bir meblâğın, kaç gün için yeterli olacağı ortaya konacaktır. Kanunun gerekçesinde, gün para cezasının, mahkûmun şahsî masrafları, ona düşen yükümlülükleri ve diğer ekonomik unsurları da hesaba katılarak, günlük gelirinden ayırabileceği miktarla uyuşması gerekeceği belirtiliyordu; başka bir deyişle gün para cezası, mahkûmun ödeme yeteneği de hesaba katılark her gün ödeyeceği para cezasıdır.

Ancak bütün bunlara harfi harfine uyulması mümkün değildir. Para cezalarının gerçek anlamda gün para cezasının sayısına eşit olan belirli bir sayıdaki günün ekonomik hasılası olması pek nadirdir. Suçlunun malî yeteneğinin iyi olması halinde bunun hiç bir yol göstermediği ileri sürülmüş ve fertlerin çoğunluğunun imkânları olduğu ve bunun borçlu bir kimseye, borcundan kurtulması için uzun bir vade tanımak olduğu beyan edilmiştir. Çok sık olarak mahkûmun oldukça kısa bir süre içinde belirtilen meblâğı biriktirmesi hemen hemen imkânsız olmaktadır. Bazı önemli harcamalarını kira ve vergi gibi, önceden belirtilmesi güç olmaktadır.

Bununla beraber cezasının, mahkûmun bir günde ayırabileceği miktara göre hesaplanması tezi, sistemin esası da değildir. Aşağıda da görüleceği gibi Danimarka ve Finlandiya sistemleri bu noktada İsveç sisteminden ayrılmaktadır. Sistemin esası, gün para cezasının, gün para cezası sayısıyla çarpımından, gerekli olan hallerde yeterli bir miktarın ortaya çıkmasıdır.

Uygulamada İsveç mahkemeleri hemen daima aşağıdaki şekilde hareket etmektedirler: Önce gün para cezasının senelik gelirin 1/1000 olduğunu hesap ederek başlarlar. Daha sonra, bu şekilde elde edilen meblağ üzerinde suçlunun ekonomik durumunun gerekli görüldüğü değişiklikleri yaparlar. Miktarı arttırıcı nitelikteki değişiklikler, suçlunun mal varlığının yeterli ve bakmakla mükellef kimsesi olmadığı hallerde söz konusu olur. Miktarı azaltıcı nitelikteki değişiklikler ise aksine, yükümlülüklerinin ve borçlarının mevcudiyeti halinde yapılır. Suçlunun gelirinin veya mal varlığının çokluğu halinde vergilerinin artacağı sorunu da bu değişikliklerde hesaba katılır.

Gün para cezasının miktarının saptanmasında yalnız, nakdî gelirler hesaba katılmaz. Bununla beraber mahkûmun değişebilir nakdî geliri olması halinde, gün para cezasının miktarı para cezasını ödemek için bir yana paranın ayrılmasındaki güçlük nedeniyle, azaltılır.

Suçun mahkûma bir fayda, kâr getirdiği haller, para cezasının miktarını etkileyip etkilemeyeceği sorunu, düşünce konusu olmuştur. Böyle haksız olarak elde edilmiş bir kârın ortadan kaldırılması için en iyi yolun, ona el koymak olduğu ileri sürülmüştür. Bununla beraber, bu menfaatin var olmakta devam etmesi ve ika edilen suçun da tazminata yer vermemesi halinde, bu menfaatin gün para cezasını artırıp artırmıyacağı sorulmuştur. Böyle bir durumda, haksız bir hareketten dolayı para cezasına mahkûm olanın bu haksız hareketine müsaade edecek bir düşünüşün yanında yer almamak gerekir.

Gün para cezasının miktarını saptamada, mahkûmdan başka kimselerin ekonomik durumlarının göz önüne alınmasının yanlış olacağı ileri sürülmüştür. Başka bir şahsın para cezasını ödemesinin muhtemel olması, gün para cezasının arttırılması için bir neden olmamalıdır. Bu söylediklerimiz, tabiatıyla mahkûmun ekonomik durumunun başka bir şahsa bağlı olması halinde yetersiz olabilir. Örneğin, şahsî geliri olmayıp, ailesiyle beraber yaşayan çocukların du-

rumunda olduğu gibi. Bu halde ailenin gelirinin gün para cezasını arttıracığı kabul edilmiştir.

Bütün bunlar alınacak kararın yalnız gelir üstüne dayanmayacağına bağlanmaktadır. Mahkûmun yaşayış tarzı da onun ödeme yeteneğini belirtebilecek dış etkenlerdir. Mahkûmun ebeveyninin tahsis ettiği bir irad veya başka bir nedenle, şahsî gelirinle münasip olmayacak şekilde bir hayat yaşaması da, onun hakkında verilecek hüküm için bir dayanak noktası olabilir.

Gün para cezasının miktarını tespit edebilmek için, mahkemenin suçlunun ekonomik durumunu gözönüne alması zorunludur. Genel olarak bu konuda polisin yapacağı tahkikat söz konusu olur. Çok sık olarak bu tahkikat mahkemece düzenlenmiş bir formülere göre yapılır.

Suçlu gün para cezasının saptanması konusunda bilgi vermekle yükümlü değildir, hattâ eğer yanlış bilgiler verse dahi, onun hakkında hiçbir cezai müeyyide uygulanamaz. Bununla beraber gerekli bilgileri verir ve umumiyetle eğer muteber bir şahıs olarak gözükiyorsa, ayrıntılı bir kontrole tabi tutulmadan söylediklerinin kabulü adet olmuştur. Suçlunun vergi kâğıtları da bu konuda bir fikir verebilir. Yapılacak tahkikatın sanığı gereksiz sıkıntılara sokmayacak ve onu rahatsız etmeyecek şekilde makul ve adil olmasının önemli bir husus olduğu kabul edilmektedir. Kontrol tahkikatlarında büyük dikkat gösterilmesi zorunludur. Bir işverenin nezdindeki sanığın verdiği bilgilerin, ancak özel bir nedenin bulunması halinde kontrol edilmesi gerekeceğine hükmedilmiştir. Evlilik dışı çocuklara verilen nafaka, ödenmesi gerekli borç gibi sanığın avantajı olan hususlar eğer bizzat kendisi tarafından açıklanmak istenmezse bu bir tahkikata konu olamaz.

Yukarıda açıklamış olduğumuz sistem, İsveç'te ceza kanununa göre para cezası öngörülen bütün suçlar için uygulama alanı bulmaktadır. Bunun istisnasını adedi oldukça fazla olan ayyaşlık ve kamuya açık olan yerlerdeki düzene aykırılık teşkil eden suçlar teşkil etmektedir. Bir yıl için ayyaşlık konusunda 30.000 ilâ 40.000 civarında hüküm verilmiştir. Bu iki suç tipinin sistemin uygulanmasında istisna teşkil etmesi dışında ceza kanununun dışında kalan hususlarda, gün para cezası yalnız suçun belirli bir vahamet göstermesi halinde uygulama alanı bulmaktadır. Burada para cezasının sınırının 300 krun geçmesi halinde, ceza, gün para cezası olarak hesap edilir. Bu durumda tek istisna dışında yukarıda gösterilen as-

garî ve azamî sınırlar içinde kalınarak hüküm verilir. Herhangi bir suç için hükmedilecek para cezası 50 kuron veya daha fazla olarak saptanmışsa, gün para cezasının sayısı bu şekilde saptanmış para cezasının kuron olarak % 10 olarak belirtilir. Bu düzenlemelerle, ceza kanununun dışında kalan hususlarda, 300 kuronu geçen azami had yukarıda da söylediğimiz gibi gün para cezası için 50 kuron veya fazlasında özel bir asgarî hadde yer verilmiştir. Özel unsurlara dayanılarak para cezasına hükmedilmesi halinde, örneğin suç konusu eşyanın değerine dayanılması halinde olduğu gibi, gün para cezası sisteminin uygulanması bundan hariç tutulmuştur.

Kısaca açıkladığımız hükümlerden anlaşılacağı gibi, gün para cezası çok sayıda suçlar için söz konusu olmaktadır. Bununla beraber gün para cezası sistemi az vahamet arzeden suçlar için söz konusu olmamaktadır. Bunlar için, eskiden de olduğu gibi yalnız para cezası hükmolunmaktadır. Bu nevi para cezalarının vahamet arzetmeyen suçlarda muhafazasının nedeni bir yandan gün para cezasında ödenecek miktarın saptanması için yapılan tahkikatın çok ağır bir çalışmaya müncer olması ve diğer yandan büyük önem arzetmeyen suçun niteliği itibariyle, maddî durumu hesaba katılmaksızın mahkûmun daima çok az bir miktarda para cezasını ödemesinin müdafaa edilebilir olmasındadır.

Gün para cezası ile karşılanan bir suçun az vahamet göstermesi halinde, yukarıda söylediklerimiz göz önünde tutulursa, gün para cezasının uygun bir ceza olup olmadığı suali sorulabilir. Bu husus göz önünde tutularak, gün para cezasının miktarının, suçun az vahim olması halinde indirilmesi yoluna gidilebilir.

İsveç'de adli makamlar gün para cezası sisteminin iyi sonuçlar verdiği hususunda genel olarak mutabıktırlar. Bir kaç yıldır, bu sistem bazı eleştirilere maruz kalmıştır: Bunun uygulanmasının, para cezasını pek fazla zayıflamaya sürüklediği öne sürülmüştür. Bununla beraber bu şekilde bir eleştiri yeterli şekilde inşa edilmiş olmaz. Para cezalarının genel olarak etkili olmadığı bir gerçektir. Gün para cezasının miktarı 3 - 4 veya 5 kuronu aşmamakta ve genel olarak gün para cezasının sayısı 10 veya 20'yi geçmemektedir. Ancak gün para cezası ile karşılanan suçların çoğu da niteliği itibariyle daha ciddi bir cezayı gerektirmemektedir.

Kamununda gün para cezasının değerlendirilmesini öğrendiği anlaşılmaktadır. Bunun sonucu olarak gazeteler adli kronik sütun-

larında, gün para cezasının sayısını vermektedirler (ve aynı zamanda, gün para cezasının miktarını da verdikleri bir gerçektir.)

Finlandiya'da, gün para cezası 1921 yılında yani İsveç'den daha önce kabul edilmiştir. Bunun dışında, daha radikal bir şekilde de bütün para cezalarının gün para cezası olarak saptanması öngörülmüştür. Kanunun para cezasını, parayla gösterilmiş bir asgari ve azami had olarak belirten eski maddeleri, gün para cezasına çevrilmiş ve 10 mark gün para cezası olarak kabul edilmiştir. Bunun dışında gün para cezasının sayısı en az 1 ve en fazla 300 olarak saptanmıştır. Gün para cezasının miktarı yönünden ise kanun tarafından belirtilmiş bir sınır mevcut değildir. Kanuna göre mahkemeler tamamen bağımsız bir araştırma sonucunda, para cezasının miktarını saptayacaklardır. Onlar araştırmalarında, mahkûmun o anda veya ileride malik olabileceği günlük vasati geliri ve ödeme yeteneği üzerinde etki yapabilecek aile yükümlülüklerini ve malî durumunu da göz önünde tutarak gün para cezasının miktarını belirteceklerdir.

Finlandiyada da bu sistemin uygulanması sonucu, gün para cezasının lehinde olmuştur. Ancak Finlandiya'da meydana gelen bir enflasyon bazı güçlükleri de ortaya çıkarmıştır. Gün para cezasının değeri vasati olarak arttırılmış, ancak bu arttırma paranın değerindeki düşme kadar olmamıştır.

Danimarka'da gün para cezası 1959 da yani en son olarak kabul edildi. Ancak onun uygulaca alanı yalnız ceza kanununda öngörülen para cezalarına inhisar ettirilerek çok dar tutuldu. Bunun sonucu olarak, para cezalarının ancak % 100 gün para cezası şeklini alabilmiştir.

Danimarkadaki hükümlere göre gün para cezasının sayısı asgari 1. den azami 60'a kadardır, ve gün para cezasının miktarı sanığın ortalama günlük geliri ile saptanmıştır. Şu hale göre İsveç kanununda gün cezasının miktarı mahkûmun bir günde bir yana ayırabileceği miktara tekâbül ederken, Danimarka kanununa göre bu miktar onun günlük gelirine eşit olmaktadır. Bununla beraber miktarın saptaması yönünden, mahkûmun malvarlığı, yükümlülükleri ve ödeme yeteneğini etkileyebilecek diğer nedenler arasında mahkûmun yaşama koşulları da hesaba katılmalıdır. Gün para cezası için bir azami had yoktur. Buna karşılık asgari had 2 kurondur.

Gün para cezalarının ceza kanunu alanında yürürlükte bulunacağı kuralının bir istisnası mevcuttur. Eğer kazanç gayesi güden bir suç ika olunmuş, veya olunmak istenmişse, gün para cezasının uy-

gulanmasının elde edilen kazanca oranla çok etkisiz bir cezaya yol açabileceği hallerde gün para cezası yerine, başka bir para cezasına hükmedilebilir. Bu istisna, suçlunun suçtan elde ettiği yararı engellemek için özellikle etkili kuvvetli bir para cezasının uygulanabileceğini göstermektedir: İşte bu nokta da yukarıda belirttiklerimizden anlaşılacağı üzere İsveç anlayışıyla uyuşmamaktadır.

Bunlar Danimarka'da gün para cezaları sisteminin memnuniyet verici bir sonuca ulaşmadığı intibasını uyandırmaktadır. Bu muvafakiyetsizliğin nedeni olarak, sistemin uygulama alanının gayet dar tutulması düşünülebilir.

1950 — (1) Haziranın sonunda İslanda'da toplanan cezacılar konferansında (ki bu konferans 5 kuzey devletinin temsilcilerinden müteşekkildi) diğer başkaları arasında gün para cezaları sistemi münakaşa edilmiştir. Bu konferansta Finlandiya ve İsveç delegeleri bu sistemi müdafaa ettiler. Bu delegeler ülkelerinde yapılan uygulamaların iyi sonuç verdiği hususuna dikkati çektiler. Diğer ülkelerin delegeleri, aksine, bu sistemi eleştirdiler ve normal para cezasının saptanması zamanında kendi ülkelerinde olduğu gibi, mahkemelerin suçlunun ödeme yeteneğini hesaba katmada özgür bırakılmasının tercihe şayan olduğunu ileri sürdüler. Buna karşılık Finlandiya ve İsveç delegeleri, gün para cezaları sisteminde olduğu gibi mahkemelerin suçlunun ödeme yeteneğini zorunlu olarak hesaba katmalarının ve açık olarak ne derecede ve nelerin hesaba katıldığı- nın açık olarak ortaya koymalarının daha yerinde olacağını ileri sürdüler.

(1) Bir süredir bu tipteki konferanslar senede bir veya iki defa kuzey devletlerinin sınırlı sayıda delegeleri arasında toplanıyordu. Konferans programına diğer ülkelerdeki meslekdaşlarıyla münakaşa edilmesi istenen bir devletin yasal düzenlemelerinin sorunları ithal ediliyordu. Beşinci konferansı teşkil eden, Reyjkavik Konferansında para cezası sorunu ele alındı. Bu arada, suçluluğa karşı mücadelede bir silâh olarak suçlunun tazminat vermesi zorunluğunun ne şekilde ve nasıl kullanılacağı ve bunun gerekli olup olmadığı tartışıldı.